

UNA QUINTA COLUMNA AL MONTSENY (1936-1939)

CARLES ALBESA

Joan Portals, col·laborador assidu d'aquestes monografies, va publicar un article al butlletí de l'Associació d'Amics de Tagamanent (número 68, desembre de 2010) en què tractava de l'existència de persones que s'amagaven al massís del Montseny durant la darrera Guerra Civil de 1936-39. Actuaven individualment i d'una manera passiva, però sembla que també hi havia un grup que actuava organitzadament i amb una actitud activa d'enfrontament amb les autoritats. Es tractava, de fet, d'una quinta columna.

Els autors, pocs, que han fet esment d'aquest grup (últimament Francesc Roma en dues obres de l'any 2013, *La guerra oblidada a l'Alt Congost i Matagossos. Història d'una rebel a l'Alt Congost*) es limiten a reproduir l'escassa informació que en facilità José María Fontana al llibre *Los catalanes en la guerra de España* (1951) i que bàsicament és la següent (figura 1):

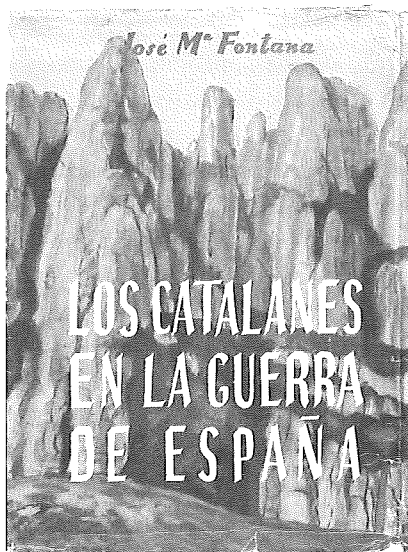

Figura 1. Portada del llibre de Josep M. Fontana.

El nombre de components del grup "llegó a ascender a més de doscents en sus épocas de esplendor, todos rudimentariamente armados, pero que se hacían temer i respetar cuando así convenía a su labor. Poseían campamentos, disciplina y mandos, realizando guardias, misiones y hasta ceremonias tan conmovedoras como izar la bandera de España en sus dominios".

Afegeix que "la figura cimera de la guerrilla fue Agustín Batlle" y que "más de ochenta veces fue detenida la compañía o sección de Asalto que subía por los vericuetos de Tagamanent, Coll Formic o el Pla de la Calma, por el bronco disparo de una escopeta solitaria, que, emboscada entre riscos y matorrales, destrozaba indefectiblemente la cabeza del que iba en vanguardia". Conclou que "únicamente la traición por debilidad pudo quebrantarlos. Un meteorólogo, *escamot* arrepentido, fue hecho prisionero y martirizado por sus ex compañeros y él vendió a la guerrilla".

Unes dades, certament minses, que Portals creu que seria interessant poder contrastar amb informacions procedents de persones que directament o indirecta haguessin tingut coneixement dels fets i, d'altra banda, un grup tan nombrós de refugiats haurien hagut de deixar rastres materials de la seva presència i de les construccions, ni que fossin precàries, on es resguardaven de les inclemències del rigorós clima montsenyenc. Unes restes, diu, que es podrien trobar a la Calma, on sembla haver-hi algunes bases de parets o murs que podrien correspondre a construccions més o menys provisionals, no lluny de la casa del Bellit, o al peu de les Agudes, al voltant de la font de les Arrancades.

Josep Masnou i Carme Clopés en un article titulat "Barraques de pedra seca al Montseny", publicat l'any 2013 al volum 28 d'aquestes *Monografies del Montseny*, donen notícia de la descoberta de cinc conjunts d'estructures de paret de pedra seca que no s'assemblen a les barraques dels artigaires ni dels carboners. Tres eren al sector de les Agudes: un grup proper a la font de les Arrancades, un altre al final de la Pedreguera Gran i un tercer a tocar del Sot Mal. Al sector del Matagalls, dues concentracions de barraques situades al sot del Corbo i prop de la font de Dalt de les Illes, a l'indret anomenat les Corts. Els autors, es pregunten quin sentit tenia construir de manera agrupada aquestes estructures de pedra seca i per què se situen a diferents llocs del massís i en zones altes. Eren realment barraques i jaces de pastors? Si així fos, la gent gran no ho recordaria?

Atès que en certs moments de la Guerra del Francès algunes viles de la falda del Montseny, com ara Viladrau, Arbúcies o Sant Celoni havien quedat despoblades, sembla una explicació plausible que aquestes barraques podien haver servit de refugi temporal als vilatans que fugien de la violència i el pillatge dels invasors.

I per què no podien tenir la mateixa utilitat, com insinua Portals, per a les persones que es refugiaren al massís durant la nostra darrera guerra civil?

Com diuen Masnou i Clopés al final del seu article, cal seguir investigant per aclarir quina era la funció d'aquestes barraques.

Recordem que Fontana atribueix la delació del Grup Montseny a un meteoròleg. Sembla, doncs, que al·ludeix a Jaume Bordas Bley, responsable aleshores de l'observatori del Turó de l'Home, del qual vaig fer esment a l'article "Aparicions misterioses al Montseny", publicat al volum 27 de les presents monografies. Aleshores, basant-me en una biografia publicada per Antoni Ribera, amb el pseudònim de Ricardo Blasco Romero i l'enigmàtic títol de *Jacques B. Bley* (Ediciones Telstar, 1968), vaig escriure que Bordas fou empresonat l'any 1938 acusat de quintacolumnista i que acabada la Guerra Civil passà a viure a la Catalunya Nord (figura 2).

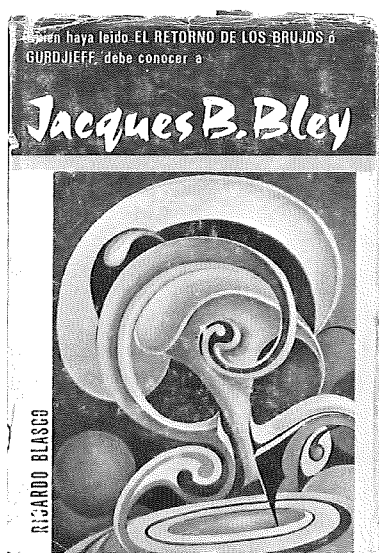

Figura 2. Portada del llibre de Ricardo Blasco, pseudònim d'Antoni Ribera.

A partir d'ara, em referiré a alguns passatges d'aquesta obra, que poden complementar el que diu Fontana, confirmant-ho, contradient-ho o bé aportant dades noves, la veracitat de les que he comprovat faré constar en cada cas.

Segons la biografia de Ribera, poc després d'esclatar la guerra Bordas va ser assimilat al grau de tinent d'aviació i li assignaren un automòbil amb matrícula oficial. Des de l'observatori del Turó de l'Home tenia la missió d'informar sobre l'estat del temps als aeròdroms pròxims al front d'Aragó.

A Bordas l'impressionà molt assabentar-se que una persona que, tement per la seva vida, s'havia amagat a l'hotel de Santa Fe i que algunes vegades pujava a l'observatori a conversar amb ell, havia estat assassinat en ser

descobert per una patrulla de milicians. Ribera diu que l'interfecte era el senyor Ortega, director de La Papelera Española, indústria establerta a Prat de Llobregat (certament, l'enginyer José Ortega ocupava aquest càrrec). Cal suposar que aquest fet i altres per l'estil a càrrec d'extremistes, l'inclinaren a unir-se als quintacolumnistes que actuaven en aquell sector del Montseny, als quals proporcionà provisions de boca i fins i tot armes que transportà amb el seu automòbil oficial des de Barcelona.

La inoportuna notícia difosa pel general Queipo del Llano en una de les seves habituals arengues per Radio Sevilla elogiant "los gloriosos guerrilleros del Montseny" va precipitar, després d'una acció armada sense èxit a càrrec de dues companyies de carrabiners, que el Servei d'Informació Militar (SIM) iniciés una investigació a fons sobre "el inocente teniente de aviación que dirigia el observatorio meteorológico", que acabà amb la seva detenció.

Bordas va ser reclòs en un dels centres que el SIM tenia a Barcelona, concretament a l'avinguda de Vallvidrera (al número 10 n'hi havia, efectivament, un) on el seu interrogador "viendo que no lograba sacar nada en claro, decidió pasar de los largos y agotadores interrogatorios, a la violencia. [...] Al persistir en su obstinado silencio, optaron por sacarlo entre cuatro, introduciéndolo en una celda del interior de la casa, donde le arrojaron como si fuese un pesado fardo." Passà per diferents presons i, finalment, fou condemnat a mort i ingressat a la Model.

Ribera no diu, doncs, que hagués traït els seus companys quintacolumnistes, com afirma Fontana, ni tampoc que fos un exmembre de l'organització paramilitar d'Estat Català.

Bordas estigué un mes a la fatídica quinta galeria de la presó Model, avantsala de l'execució, fins que en vista de l'aproximació de l'exèrcit franquista a Barcelona, el presos varen ser evacuats, primer en camions i després a peu, cap al nord del país. A Sant Hilari Sacalm, final d'una de les esgotadores etapes, Bordas i un company anomenat Vilà, veieren la possibilitat d'escapar-se. Ho aconseguiren, despenjant-se per una finestra de l'antic casino, on pernoctaven, i s'encaminaren amb les degudes precaucions cap a Viladrau. Allí restaren amagats fins a l'arribada imminent de les forces franquistes. Als poc dies, Bordas pogué tornar a Barcelona, al seu domicili del carrer Pomaret, al barri de Sarrià.

El capítol titulat "Indemne ante las balas", que Ribera dedica a Bordas ja instal·lat a Barcelona, resulta sorprenent, no sols pel títol sinó també per les situacions que narra i pel desenllaç.

Un vespre del mes d'abril del 1940, un any després d'acabada la guerra, tornava Bordas cap a casa quan presencià una escena que li causà indignació. Uns individus pegaven salvatgeament a un altre que ni tan sols intentava defensar-se. S'interposà entre els contendents i amb la seva personalitat i

força física dominà la situació i féu que els agressors s'allunyessin, mentre un d'ells l'amenaçà: "En mal paso se ha metido usted. Le pesará su intromisión."

Passats pocs dies, tres desconeguts intentaren agafar-lo. Una cosina seva, Margarita Escoda, exposà el cas al Marquès de Rabalzo, jefe superior de policia de Barcelona (efectivament Luis Martí Olivares, marquès de Rabalzo, títol que li atogà Alfons XIII l'any 1921, ocupava aquest càrrec), el qual li prometé que faria el possible per tallar aquella situació inquietant.

Segurament que una altra actuació d'aquells desconeguts va ser la presentació d'una denúncia anònima contra Bordas, relacionant-lo amb l'assassinat del senyor Ortega a l'hotel de Santa Fe del Montseny, de la qual acusació va ser declarat innocent. Els seus enemics passaren a l'acció directa. El segrestaren a punta de pistola, el tancaren al soterrani d'un edifici del passeig de la Bonanova i el feren despullar tot dient-li: "-Ahora nos vamos a divertir, vamos a verte bailar como a nosotros nos guste. Y empuñando sus pistolas empezaron a disparar contra él, uno tras otro, metiendo cargador tras cargador en las recámaras de sus armas, vaciándolos i reponiendolos repetidas veces mientras el estupor se apodera de sus rostros. Jacques les miraba de hito en hito, casi sin parpadear, como si estuviese investido de un valor sobrenatural, haciendo gala de una serenidad extraordinaria y de una sangre fría inconcebible. Semejaba una estatua de la que manasen extraños efluvios. De pie, erguido, completamente inmóvil, en posición de firmes, con una leve sonrisa en los labios, los ojos puestos en sus verdugos, oyendo impertérrito el silbido de las balas y el metálico tintineo de las cápsulas vacías al chocar en el suelo. Cuando ya han agotado varios cargadores dejan de disparar. En sus abotargados cerebros comienza a surgir algo indefinible que se transforma en un supersticioso sentimiento; cambian miradas despavoridas, sin atreverse a hablar, bajan los brazos y con las cabezas gachas, silenciosos, se van tan asustados que incluso olvidan cerrar la puerta."

Bordas es vesteix, s'asseu esgotat al replà de dessota l'arc de l'escala, i en aparèixer el porter, alertat per les detonacions, li prega que avisi als seus familiars perquè el passin a recollir.

"Al día siguiente, apenas amanecido, los señores Ribera y Milà Camps, Conde del Montseny, avisados por los familiares de Jacques, celebraron una entrevista y tomaron la decisión de ayudarle para que en el futuro no pudieran repetirse otras agresiones como la que acababa de sufrir". (Josep Maria Milà i Camps, comte del Montseny, va ser president de la Diputació de Provincial de Barcelona durant set mesos a partir a de l'entrada de les forces franquistes a la ciutat. Recordem que Ribera és l'autor, amb pseudònim, de la biografia de Bordas).

"Por el momento, Jacques se hallaba ileso. Su situación además de precaria era grave en extremo, puesto que su seguridad personal continuaba

inestable. Por este motivo, su prima Margarita Escoda, exsecretaria de Calvo Sotelo, le aconsejó que se ausentase de España, toda vez que a pesar que la policía tomaba medidas de seguridad para protegerle, quizá esa sería la forma más segura de eludir la amenaza de aquel trio fatídico que se había confabulado para darle muerte". (De Margarita Escoda, *La Vanguardia* de l'1 de novembre de 1935 diu que era delegada al barri de Gràcia de la secció femenina d'Acción Popular Ciudadana, partit fundat l'any anterior i adherit a la CEDA, de Gil Robles. Ignoro si Escoda havia estat secretària de Calvo Sotela, però ho dubto, ja que aquest liderava un altre partit, encara més dretà que el de Gil Robles)

Bordas prengué la decisió de traslladar-se a França i "el señor Ribera, consul entonces de un país del Este europeo, le facilitó una documentación que le acreditaba como agregado a su consulado" (efectivament, Antoni Ribera va ser cònsol honorari de Romania a Barcelona).

Dit i fet, pocs dies després, "provisto de un equipo de montaña que le facilitó su hermana, subió a su coche partiendo hacia la frontera. Su amigo Serra empuñaba el volante, como si fuera el chofer del diplomático". Sense problemes creuaren els controls militars que hi havia instal·lats a partir de Vic, passaren per Camprodon i més amunt de Llanès Jaume Bordas/Jacques B. Bley abandonà l'automòbil i, muntanya amunt, traspassà la línia fronterera i entrà a França. Així acaba aquest capítol, d'una certa ambigüitat, que suscita algunes preguntes i suposicions al lector: es pot admetre que la policia de la postguerra, fortament repressiva, no fos capaç de detenir els atacants de Bordas? No serien membres del partit únic de Falange, amb permís d'arma i carta blanca per actuar, amb els quals la policia no voldria tenir problemes?

Pel que fa a Ribera, hem vist que presenta Bordas com una mena de super-home, fins i tot respectat per les bales, i opina, com l'italià Leo Talamonti, també investigador del món ocult, que Jaume Bordas/Jacques B. Bey és un enigma, més que psicològic, probablement parapsicològic.

Explica, el seu biògraf, que als dotze anys ja va rebre la visita d'uns extraterrestres, que li asseguraren que seria un home fort espiritualment i física, que el protegirien i que estarien en contacte amb ell, una relació que es repetí, amb més continuïtat, una vegada s'hagué establert a França

Aquesta és, però, una altra història que transcendeix del propòsit d'aquest article.